



Atıf (cite): Dilekli Karatay, Zeynep. (2024). Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Tezi. *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 3 (2), 108-120.
<https://doi.org/10.61694/kbbd.1598879>

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Paper Type: Research Paper

Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Tezi

Zeynep DİLEKLİ KARATAY¹

Baykan Sezer'in Doğu-Batı Çatışması Tezi

Özet

Baykan Sezer, kendisine özgü düşünceleriyle, incelenmesi gereken önemli bir Türk sosyoloğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sezer'i önemli kılan iki temel nokta bulunmaktadır; bunlardan ilki kendisine özgü düşüncelerinin olması, ikincisi ise Türk toplumu açısından *yerli bir sosyolojiden* bahsetmiş olmasıdır. Bu düşüncelerinin oluşmasına kaynaklık eden önemli isimlerden biri ise Kemal Tahir'dir. Tahir'den etkilenen ve esinlenen Sezer, çalışmalarında Türk sosyolojisi ve Batı sosyolojisi kavramlarını kullanmakla birlikte Türk sosyolojisinin imkanının ve diğer tüm sorunların Doğu-Batı çatışması ekseninde incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tarih ve sosyoloji ilişkisi üzerinde duran Sezer, Doğu duygusallığı ve Batı düşmanlığı yapmadan kendi tarihsel kodlarımıza inerek toplumsal sorunlarımıza çözümler geliştirebileceğimizin de altını çizmektedir. Çünkü Tahir gibi Sezer de her toplumun kendine özgü bir tarihinin olduğu görüşündedir ve dünyayı Batı tarihine göre okumanın ve Batı tarihinin evrenselleştirilmesinin yanlışlığı üzerinde ısrarcı davranmaktadır. Bunun temel nedeni ise her toplumun ayrı ve kendine özgü bir toplumsal dokusunun, bir tarihinin, bir habitusunun ve içinde yaşamış olduğu bir alanın olmasından kaynaklanmaktadır. Sezer'in sosyolojisi tamamen Batı'dan soyutlanmış bir sosyoloji anlayışında değildir. Sezer sosyolojisi, Batı ile hesaplaşmaya ve kendi sözümüzü söylemeyi amaçlayan bir sosyoloji anlayışındadır. Literatür taraması yapılarak ele alınan bu çalışma Sezer'in Doğu-Batı çatışması tezini tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Baykan Sezer, Kemal Tahir, Sosyoloji, Türk Sosyolojisi, Doğu-Batı.

Baykan Sezer's East-West Conflict Thesis

Abstract

Baykan Sezer, with his unique thoughts, appears as an important Turkish sociologist who should be scrutinized. There are two main points that make Sezer important; the first of these is that he has his own unique ideas, and the second is that he talks about an indigenous sociology for Turkish society. Kemal Tahir is one of the important names that have been the source of these ideas. Sezer, who is influenced and inspired by Tahir, uses the concepts of Turkish sociology and western sociology in his works, but emphasizes that the possibility of Turkish sociology and all other problems should be examined on the axis of the east-west conflict. Focusing on the relationship between history and sociology, Sezer underlines that we can develop solutions to our social problems by delving into our own historical codes without eastern sentimentality and western hostility. Because, like Tahir, Sezer is of the opinion that every society has its own history and insists on the fallacy of reading the world according to western history and the universalization of western history. The main reason for this is that each society has a distinct and unique social fabric, a history, a habitus and a space in which it lives. Sezer's sociology is not a sociology completely isolated from the West. Sezer's sociology is a sociology that aims to come to terms with the West and to have our own say. This study, which is based on a literature review, aims to discuss Sezer's thesis of East-West conflict.

Key Words: Baykan Sezer, Kemal Tahir, Sociology, Turkish Sociology, East-West.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, Sosyoloji Bölümü. zeynepdilekli3@gmail.com, 0000-0002-9056-7283
Makale Geliş Tarihi (Received): 09.12.2024 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 24.12.2024

1. Giriş

Sosyoloji bilimi, Batı'nın yaşamış olduğu toplumsal değişmelerin sebep olduğu sorunlara çözüm üretebilmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra Batı'da sosyoloji bilimi, Batı'nın karşısında bir güç olarak duran Doğu toplumlarının zihnine Batı egemenliğini empoze ederek Batılı değerleri evrenselleştirmek amacıyla da kullanılmıştır. Uzun yıllar boyunca toplumlar Doğu ve Batı şeklinde iki ayrı kutba ayrılmıştır ve egemenlik sürekli ikisi arasında el değiştirmiştir. Osmanlı (Türk toplumu) da 19. yüzyıla kadar sürekli Doğu toplumlarının sesi/gücü olarak Batı karşısında durabilmeyi başarmıştır. Fakat 19. yüzyıl başlarında yaşanan çeşitli gelişmeler ile birlikte egemenlik Batı'nın eline geçmiştir. Batı, artık bütün ilişkilerini egemenlik ilişkisi üzerine kurmuş ve bu egemenliği evrenselleştirecek şekilde de kurgulamaya başlamıştır.

Sosyoloji bilimi, Batıda ortaya çıkmasından kısa bir süre sonra çok geçmeden ülkemizde de yerini almaya başlamıştır. “Sosyolojinin Batıda ortaya çıkmasına sebep olan çalkantılı şartlar, başka içeriklerde Türk toplum yapısında da bulunduğu için olsa gerek, sorunlara çözüm üretmek amacıyla sosyolojiye yönelmiş, ısrarlı bir teveccüh ortaya çıkmıştır” (Çağan, 2007, s. 69-70). Sosyolojinin ülkemizde yer edinmeye başlamasıyla birlikte de çeşitli görüş ve yaklaşımlar geliştiren önemli Türk sosyologları ortaya çıkmıştır. Özellikle Türk sosyolojisinde yerli bir sosyoloji anlayışı ileri süren ve kendine özgü düşünceler geliştiren Baykan Sezer, bu alanda önemli ve öncü bir isim olarak bilinmektedir. Sezer'in düşüncelerinin şekillenmesinde ise Kemal Tahir etkili olmuştur. Tahir gibi Sezer de sosyoloji-tarih ilişkisine vurgu yaparak toplumsal olayların tarihi bir okumayla ve Doğu-Batı çatışması ekseninde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü Sezer, her toplumun farklı bir tarihsel geçmişinin olduğunu, bu nedenle de dünyayı Batı merkezli bir okumaya tabi tutmanın doğru olmadığını belirtmiştir.

Ülkemizde yerli bir sosyoloji anlayışının gelişmesine öncülük eden Sezer'in, Doğu-Batı çatışması tezine odaklanmayı ve alana katkı sunmayı amaçlayan bu çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde kısaca Sezer'in düşünce dünyasına; ikinci bölümünde ise Doğu-Batı çatışması tezine yer verilmiştir.

2. Baykan Sezer'in Düşünce Dünyasının Arka Planı

1939 yılında Malatya'da dünyaya gelen Baykan Sezer önemli Türk sosyologlarından biridir. Sezer'in çalışmaları incelendiğinde neredeyse hepsinin Doğu-Batı ilişkisi etrafında şekillendiği görülmektedir (Bektaş, 2006, s. 20). Sezer'in düşüncelerinin şekillenmesindeki en önemli olaylardan biri

Cezayir Bağımsızlık Savaşı olmuştur. Sezer, Fransa’da bulunduğu yıllarda Doğu-Batı tartışmalarını yakından takip etmiştir ve bu tartışmalar Sezer’in Doğu-Batı düşüncesini şekillendirmeye başlamıştır (İskender, 2003, s. 11). Sezer’in düşünce dünyasını etkileyen Karl Marx, V. Gordon Childe, Fernand Braudel gibi önemli düşün adamları olmakla birlikte bunların dışında düşüncesinin temel taşı, asıl kaynağını oluşturan en önemli isim ise Kemal Tahir olmuştur (Kızılcelik, 2008, s. 53). Sezer bunu, “çoğu şeyi Kemal Tahir’den öğrendim. Çalışmalarında bulunacak yanlış ve eksiklikler yalnızca benim Kemal Tahir’in iyi bir öğrencisi olmadığımı gösterir” (Kızılcelik, 2003, s. 103) ifadeleriyle dile getirmiştir. Dolayısıyla Tahir üzerine yapılacak herhangi bir okuma Sezer’in düşüncelerinin anlaşılması noktasında önemli olduğu gibi Sezer üzerine yapılacak herhangi bir okuma da Tahir’in düşünce dünyasını anlamada oldukça önemlidir. (Kızılcelik, 2003, s. 105).

Düşüncelerinden dolayı Marksist olarak değerlendirilen Tahir, Marksizm’i bir yöntem olarak ele almıştır ve ülkemizin gerçeklerine uyarlamaya çalışmıştır (Kaçmazoğlu, 2003, s. 96). Özellikle tarihi bir gerçeklikle ele almış olduğu romanlarıyla tanınan Tahir, romanlarında Türk toplum yapısına odaklanmaya çalıştığı için bir toplum bilimci olarak da bilinmektedir (Atalay ve Gedik, 2024, s. 148). Aynı zamanda Tahir, “Batı karşısında Türk toplumunun kendi sorunlarına karşı sözünün olduğunu hatırlatarak bir entelektüel görevini de üstlenmiştir” (Koyuncu ve Bozkurt, 2019, s. 96). Romanların bir toplum meselesi olduğunu belirten Tahir için sanat ve edebiyatın özü gerçekliktir ve gerçekliğin temelinde ise toplumsal olan bulunmaktadır (Tahir, 1989, s. 151). Bu yaklaşımıyla Tahir, tarihin önemine vurgu yaparak kendi toplumumuzu da ancak tarihimize yöneldiğimiz takdirde anlayabileceğimizi, toplumsal sorunlara çözüm üretebileceğimizi ve eskiden olduğu gibi tekrar Doğu toplumlarının sahipliğini yapabilecek güçlü bir ülke olabileceğimizi vurgulamaktadır.

Tahir’in düşüncelerine paralel görüşler ileri süren Sezer de özellikle sosyoloji-tarih ilişkisine ayrı bir önem vermektedir. Sezer, tarihsiz bir sosyolojinin yapılamayacağını ve Türk Sosyolojisi dâhil olmak üzere bütün sorunların ancak tarihi bir çerçeveden Doğu-Batı çatışması ekseninde incelenmesinin daha iyi çözümler sunacağı görüşünü öne sürmektedir. Ona göre Türk sosyolojisinin en belirgin özelliği Batı’dan aktarma olmasıdır (Sezer, 1991a). Batı’dan aktarma bir sosyoloji anlayışına eleştirel yaklaşan Sezer, Türkler’in toplumsal sorunlara karşı önemli bir bilgi ve birikiminin olduğunu belirterek Türkler’in kendi tarihlerine odaklanmaları gerektiğini vurgulamaktadır (Sezer, 1991b, s. 26). Bu nedenle Sezer, hemen hemen bütün çalışmalarında en önemli çıkış noktası ya da reçete olarak; Batı’nın kendi tarihi oluşumu, Doğu’nun da kendi tarihi oluşumu içerisinde, Doğu duygusallığı ya-

pılmadan ve Batı düşmanlığı içerisine de girilmeden incelenmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Sezer'in kendi ifadesiyle (2017, s. 36) "biz ancak Türk toplum ve gerçeklerine göstereceğimiz saygı sonucu onu en iyi bir biçimde tanıyabileceğimiz gibi yine Türk toplumunun başka toplumlardan ayıran niteliklerini anlayabiliriz." Sezer, ancak bu şekilde yapılırsa kendi değerlerimiz ve sorunlarımız ışığında kendimize özgü "**yerli bir sosyolojinin**" oluşabileceğini ve yine ancak bu şekilde sorunlarımıza çözüm üretebileceğimizi belirtmektedir.

Sezer'e göre Batı, kendisi dışındaki toplumlarla arasında sürekli bir ayrım yapmıştır ve kendisinin dışındaki toplumları ötekileştirerek, onları aşağılayıcı tarzda daha çok "barbar" veya "az gelişmiş" gibi oryantalist bakış açılarıyla (kavramlarıyla) tanımlamaktadır. Bu tanımlamaları eleştiren Sezer, Batılı sosyoloji anlayışını taklit eden Türk sosyologlarının bu tanımları Türk toplumuna uyarlamaya çalışmasına da karşı çıkmaktadır (Sezer, 2017). Ona göre Batı, egemenliği ele geçirincede kendisi dışındaki toplumlarla ilişki kurabilmenin yolu olarak onları 'Batılı olmaya' mecbur bırakacak kavramlara yöneltmiştir. Bunu yaparken de daha iyi bir toplum olmanın ancak Batılı değerlerin kabul edilmesini içerecek tarzda kurgulamış olduğu modernleşme modelleri olduğunu kabul ederek işe başlamıştır. Bu modeller içerisinde, Doğu toplumları için önemli olan birçok şey; daha iyi bir toplum olmanın veya Batılı olmanın önünde çözülmesi gereken önemli birer problem olarak görülmüştür. Örneğin köy sorunu ve bunu aşmanın yolu olarak da kalkınma sorunu gibi yeni sorunlar devreye sokulmuştur. Sezer'e göre Batı; Doğu toplumlarındaki sorunların Doğu'nun kendisinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bu noktada Sezer, Doğu toplumlarının Batı'nın egemenliği karşısında sessiz kalmasını eleştirmekte ve özellikle de Doğu'nun sesi olan biz Türkler'in durumunu da bir türlü anlamlandıramadığını ifade etmektedir (Sezer, 2017, s.75-99).

3. Baykan Sezer'in Doğu-Batı Anlayışı

Baykan Sezer; düşünceleriyle ve yetiştirmiş olduğu öğrencileriyle bir Türk sosyolojisi ekolü üreten ve bu geleneği canlı tutmaya çalışan yerli bir sosyoloğumuz olmuştur. Sezer'in bütün gayesi kendimizi ve Türk toplumunu Doğu-Batı çatışması ekseninde açıklayabilmek olmuştur (İskender, 2003, s. 15). Sezer, Doğu-Batı farklılığını; bunun Türk toplumu açısından etkisini ve Türk toplumsal yapısının özgünlüğünü; Marksizm'den kaynaklanan ve zaman zaman Marksizm'i de sorgulayan bir yaklaşımla anlatmaya çalışmaktadır (Kayalı, 2017). Sezer, Türk sosyologlarının ya da aydınlarının düştüğü temel hatayı kendi *tarihi* çizgimizi dışarda bırakarak, Batı'nın oryantalist açıklamalarını olduğu

gibi toplumumuza aktarmaları olarak görmektedir. Bu durumun ise Batı düşüncesinin tarihi dokusunun ve egemenlik anlayışının evrenselleştirilmesi ve meşrulaştırılmasından başka bir işlev görmeceğini ısrarla vurgulamaktadır. Sezer, bu durumun önüne geçebilmek amacıyla da Türk sosyolog veya aydınlarını eleştirmektedir. Sezer; tarihimizin oldukça zengin bir içeriğinin bulunduğunu vurgulayarak toplumsal sorunlarımızın reçetesinin de tarihsel geçmişimizde saklı olduğunun altını çizmektedir (Sezer, 2017). Dünya üzerinde insanların iki zıt bloğa ayrıldığı gerçeğinin bilindiğini fakat bu gerçekliğin sebeplerinin bilinmediğini belirten Sezer, bunu çözmeye çalışmaktadır (Köktürk, 2013, s. 35). Sezer, Doğu-Batı ayrımının neredeyse insanlık tarihi kadar eski olduğunu belirterek Doğu ve Batı ayrımının ise tarihsel süreçte karşılaşan bu iki bloğun birbirleriyle çatışmaları ile birlikte başladığını öne sürmektedir. Sezer'e göre her iki bloğun uygarlığa geçiş sürecinin getirmiş olduğu sorunlara farklı yorumlar ve çözümler geliştirmelerinin bir sonucu olarak bu ayrım oluşmuştur. Her iki uygarlığın niteliğini ise aralarındaki çatışmalar ve ilişkiler sağlamaktadır. Bu ikilemin günümüz toplumlarında da devam ettiğini belirten Sezer, bu ayrımın oluşmasında uygarlıkların mensup oldukları dini inanışların da etkisinin olduğunu ifade etmektedir (Kızılcılık, 2008, s. 183-194). Bu nedenle Doğu denilince İslam; Batı denilince de Hristiyanlık akla gelmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde Batı; Doğu üzerinde üstünlük kurmaya ve sürdürmeye çalışırken sürekli akıl, bilim ve mantığı referans almıştır. Doğu ise dini referans göstererek kendi kimliğini inşa etmeye çalışmıştır. Fakat Doğu'nun bu tutumu ise din ile bilimin karşıtlığı şeklinde lanse edilmeye çalışılmıştır (Sezer, 2011a, s. 156). Sezer'e (2004, s. 38) göre egemenlik tarih boyunca sürekli Doğu-Batı arasında el değiştirmiştir. Fakat son zamanlarda Batı'nın egemenliği eline almış olmasıyla birlikte toplumlar, Batı normlarına ve isteklerine göre şekillendirilmeye başlanmıştır.

“Sezerci düşünce geleneğine göre Batı, kendi dışındaki toplumlarla arasında sürekli bir ayrım yapmış, Batı dışı toplumları daha çok *“barbar”* ve *“az gelişmiş”* olarak nitelendirmiştir. Ancak Batı için asıl sorun, söz konusu toplumları, dünya üzerinde kurmuş olduğu egemenlik içerisine katmaktır” (İskender, 2003, s. 15). Yeni çağ ile birlikte egemenliği ele geçiren Batı, artık bütün ilişkilerini egemenlik ilişkisi üzerine kurmuştur. Batı dışındaki toplumların, Batı değerlerini ve açıklamalarını adeta sorgulanamaz ve ulaşılmaz gereken kutsal bir alanmış gibi (cennetin, dünyadaki temsili olarak bakmalarının) ele almalarının veya önemsemelerinin nedeni ise Batı'nın yaşamış olduğu toplumsal kaosun atlatmış olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu toplumlar, Endüstri ve Fransız devrimleri gibi önemli olayların toplumlarında yaratmış olduğu kaotik durumu atlatmış ve egemenliği eline almış bir Batı toplumuna şahit olmuşlardır.

Sezer, Doğu-Batı çatışmasında Osmanlı'yı/Türk toplumunu önemli bir güç olarak değerlendirmektedir. Özellikle de Doğu toplumlarının sesi olarak tarihteki konumunu koruduğunu fakat günümüzde bu konumunu yitirdiğini ve tekrar bu konumu üstlenmesi gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Sezer, Batı tarihinin Batı sosyolojisinden öğrenilebileceğini ve yine Batı tarihinin Doğu toplumlarının sosyolojilerinden de çok rahat bir şekilde öğrenilebileceğini fakat ne kendi tarihimizi Türk sosyolojisinde ne de Doğu toplumlarının tarihini Doğu toplumlarının sosyolojisinden öğrenemediğimizi belirtmektedir. Bu durumu da düşünürlerimizin Batı'yı taklit etmesine bağlamaktadır. Sezer, bunu şöyle dile getirmektedir;

“Elbet sosyolojinin Batıda bir bilim olarak ortaya çıkmasından sonra Doğu ülkelerinde de toplum düşüncesinin yeni bir biçim kazanmaması düşünülemezdi. Yine de bütün buna karşılık Doğu sosyolojisinin kendi özelliklerinin olması beklenirdi. Doğu, Batı sosyolojisinden habersiz kalamamıştır. Ancak, sosyolojiyi kendi katkılarıyla zenginleştirmek yerine doğrudan Batı'dan hazır kavram ve kuramlarıyla ithal etmeyi yeğlemiştir” (Sezer, 2006, s. 188).

Sezer, Batı taklitçiliği yapmanın sorunlarımıza çözüm getirmek yerine, toplumda yeni sorunların doğmasına neden olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Dolayısıyla toplumlar arasında çeşitli açılardan farklılık olduğunu belirten Sezer, Batı tarihi ya da kavramlarının evrenselleştirilmesine karşı çıkmıştır. Sezer'in temel eleştirisi de Batı tarihinin bütün toplumlar için evrenselleştirilmeye çalışılmasıdır (Sezer, 2017). Halbuki hiçbir toplumun kaderi Batı toplumunun tarihiyle şekillenmemelidir. Örneğin ilk, orta ve yeni çağ olarak kavramsallaştırılan dönemler sadece Batı tarihine özgü içerikleri barındırmaktadır. Bu çağların ve içeriklerinin Doğu toplumlarında bir karşılığı bulunmamaktadır. Çünkü bunlar Batı'ya içkindir ve bunun bilinciyle hareket edip kendi tarihi ve toplumsal kodlarımıza inmemiz gerekmektedir (Sezer, 2017). Sezer tarihi derinliklere indiğimizde, millet olarak konumumuzun Batı'ya oranla daha yüksek olduğunu da belirtmektedir. Sezer, kendi toplumsal sorunlarımızın çözümü için yine kendi tarihi geçmişimizi okumamız gerektiğini ifade etmektedir. Sezer'e göre, Türk tarihinde Anadolu'nun Türkleşmesi, Osmanlılık ve Osmanlı'nın Batıcılılaşması olayları oldukça önemlidir (Sezer, 2017, s.123-144). Anadolu'nun Türkleşmesinde Türkler kimliklerini veya değerlerini koruyarak yerlerini; Osmanlı'nın Batılılaşmasında ise yerlerini koruyarak kimliklerini ve değerlerini Batılı kalıplara göre değiştirmeye çalışmıştır (İskender, 2003, s. 66-71).

Osmanlı; on dokuzuncu yüzyılda kendi içerisinde buhranlar yaşamıştır ve bu durum gittikçe çökmeye doğru giden bir İmparatorluk halini almaya başlamıştır. Yıkılmakta olan bir İmparatorluğu kurtarabilmek amacıyla da Osmanlı, Batı'ya yönelmiştir. Bu yönelmenin ve sonuçlarının Osmanlı

açısından etkilerini ele alan Sezer; Fransız Devrimi'nin dünyayı etkilediği gibi Osmanlı'yı da etkilediğini ve Osmanlı'da başlayan Batılılaşma hareketinin öznesinin ise toplum olmadığını belirtmiştir. Çünkü Osmanlı'da Batıcılışma bilinçli bir politik tercih olarak başlatılmıştır. Bu da tarihteki rolümüze ve yerimizi değiştirmeye neden olmuştur (Sezer, 2017, s. 137-144). Sezer'e göre, Osmanlılar eskiden beri Doğu'nun karakolluğunu ve beyliğini yapmıştır. Fakat günümüzde Batı kapıcılığından başka bir şey yapmamaktadır (İskender, 2003, s. 71). Dolayısıyla Sezer'e göre bu şekilde biz tam anlamıyla Batı olamadığımız gibi Doğu olmayı da başaramadık.

Batılı bir bilim olan sosyoloji Batı'dan aktarma bir bilim olarak ülkemizde yer edinmeye başlamıştır. Bu nedenle son dönemlerde Doğu toplumlarının Batı karşısında ikinci konuma düşmesinde bir Doğu toplumu olarak Türkiye'nin de etkisi bulunmaktadır. Fakat Türkiye; Doğu toplumları içerisindeki önemli ve özel konumunu halen daha kaybetmiş değildir (Sezer, 2006, s. 189). Sezer'de Tahir gibi Türk toplumunun önemine vurgu yaparak Türkiye'yi gelecekte de söz hakkı alabilecek ülkelerden biri olarak görmektedir (Sezer, 2017).

Batı, on dokuzuncu yüzyılda egemenliği ele geçince Doğu'yu ağırlığı olmayan bir uygarlık olarak değerlendirmiş ve Batı'yı takip etmekle yükümlü bir uygarlık olarak görmüştür. Çünkü Doğu, Batının gerisinde ve ilkel kalmış bir toplum olarak görülmüştür. Egemenliği ele alan Batı ise Doğu toplumlarının mevcut durumunu bir sorun olarak görmüş ve sorunların çözümünü ise sadece Batı ile sınırlandırmaya çalışmıştır. Dolayısıyla Batı, kendisinin belirlemiş olduğu çizgide ilerlemeyen; belirlemiş olduğu norm ve kurallar dahilinde hareket etmeyen toplumları yetersiz ve de eksik olarak nitelendirmiştir (Köktürk, 2013, s. 68). Bu nedenle Batılılaşma çabasında olan Türk toplumu için de Batı tipi kalkınma modelleri bir zorunluluk olarak görülmüştür (İskender, 2003, s. 25-27). Batı, ele geçirmiş olduğu egemenliği bütün toplumlar üzerinde yani Batı-dışı toplumlar üzerinde de kalıcı hale getirmek ve zaten bunun için tasarlanmış olduğu modernleşme kuramları ile de bu egemenliğini kontrol altında tutmak istemiştir (Karakaş, 2015, s. 40). Bu modernleşme kuramlarının veya modelinin üç temel amacı veya içeriği bulunmaktadır bunlar; *tek bir sistem ve ortak payda, Batı'nın üstünlüğünün tartışılmazlığı ve Doğu'nun sistemle bütünleştirilmesidir*. Modellerden de anlaşıldığı üzere Batı, öteki yani kendisi dışındaki toplumlarla kurduğu ilişkileri ya onları uygarlaştırmak ya da çağdaşlaştırmak temeli üzerine inşa etmiştir. Çünkü Batılı toplumlar evrensel tarih içerisinde gelişmişliğin en zirvesini yaşayan toplumlar olarak değerlendirilmektedir (Çağan, 2007). Batı, bu nedenle bir öteki olarak gördüğü Doğu toplumlarını tanımlamak için az gelişmişlik, gelişmekte olan, geleceksel gibi kavramlar ve modeller üretmiştir. Türk toplumu için önerilen modeller de çağdaşlaşma-

azgelişmişlik, feodalizm ve ATÜT modelleri olmuştur (Sezer, 2017, s. 37-57). Bütün bu modellere karşı eleştirel yaklaşan Sezer; bunların hiçbirinin kabul edilebilir kavramlar olmadığını da altını çizmiştir. Sezer herhangi bir kavramın veya modelin bütün toplumlara genellenerek değerlendirilmesini doğru bulmamaktadır.

Sezer'e göre Batı, kendisi dışındaki toplumları tanımlamanın ve onlara müdahale edebilmenin bir yolu olarak çağdaşlaşma- azgelişmişlik kavramlarını ortaya atmıştır (Sezer, 2017, s. 37-42). Batı, bu kavramı iki toplumun kıyaslanmasında kullanmak üzere ele almıştır. Başka bir ifadeyle Batı, bu kavramlarla Doğu toplumlarının gelişmişlik düzeyinin Batı'ya göre geride kaldığını göstermek istemiştir. Bir diğer kavram olan feodalizm ise Batı'da ortaya çıkışı ve sonucu dikkate alınarak özellikle de ülkemizde 1960-1970 yıllarında Osmanlı'da feodal bir toplum olduğu iddiasıyla gündeme gelmiştir. Bu modele göre Batılı toplumlar feodalizmi deneyimledikten sonra kapitalizme ve çağdaş bir medeniyet düzeyine geçebilmiştir. Batı gibi bir üst aşamaya geçmek isteyen toplumlar da bu süreçleri yaşmalıdır varsayımından harekete Osmanlı toplumunun da feodal bir toplum olduğu veya olması gerektiği gibi iddialar ortaya atılmıştır. Sezer ise bu iddialara sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Sezer'e göre Türk düşünürleri bize ait olmayan bu Batılı kavramları kullanarak toplumsal sorunlarımızı çözmek yerine yeni toplumsal sorunların yaşanmasına sebebiyet vermektedir (Sezer, 2017). Sezer, toplumsal sorunlarımızın çözülememesinin veya yeni sorunlarla karşılaşmamızın en büyük nedeni olarak da bu kılıfların (Batılı kalıpların) zorla da olsa bize giydirilmek istenmesi olarak görmüştür.

“Feodalizm, toprağa dayalı bir düzendir. Tarihsel anlamıyla feodalizm, orta çağa karşılık gelen siyasal, ekonomik ve sosyal düzenin adıdır” (Aydemir ve Genç, 2011). Sezer, Osmanlı'da feodal bir dönemin veya düzenin olmadığını belirtmektedir. Sezer'e göre feodalizm, Batı'nın kendi tarihsel tecrübe ve olaylarından dolayı yaşanan bir süreçtir. Ona göre eğer bu sürecin bütün toplumlarda yaşanılacağı fikri kabul edilecekse o zaman yaşanılacak olayların sonuçlarından Batı sorumlu tutulamaz. Bu durumda Doğu'nun kendisi de suçlu bir duruma düşmüş olacaktır. Sezer, bu faturanın Doğu'ya kesilmemesi için feodalizmin sadece Batı'da yaşanan bir aşama olduğunu kabul etmemiz gerektiği noktasında ısrarcı davranmaktadır (Sezer, 2017, s. 43-50). Bu nedenle Osmanlı toplumunu da feodal olarak değerlendirmek hatalı bir yaklaşımdır. En basit örneğiyle Osmanlı toplumu hiçbir zaman feodal sistemin yapısında olan sınıflı bir toplum olmamıştır ve Osmanlıda herhangi bir çatlama da yaşanmamıştır (Kızılcılık, 2008, s. 222-223).

Sezer, Batı'nın, Doğu toplumlarını öteki olarak görmesinin en temel nedeninin Batı'nın Doğu toplumlarını sömürme projesini haklı göstermeye çalışması olduğunu belirtmektedir (Sezer, 2017, s.51). Bu nedenle Batı, ATÜT (Asya Tipi Üretim Tarzı) kavramını da ortaya atmıştır (Köktürk, 2013, s. 78). Bu kavramla birlikte Türk toplumunun yapısı ve tarihi, Batı'nın arzusu doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. ATÜT kavramı ünlü sosyolog Karl Marx tarafından ortaya atılmıştır (Sezer, 2017, s. 53). Marx, Doğu ve Batı toplumlarının ayrılmasının iki temel nedeni olabileceğini ileri sürmüştür. Bunlardan ilki; Batıya oranla uygarlığın Doğu toplumlarında çok daha düşük bir düzeyde kalması, ikincisi ise Doğuda bulunan toprakların oldukça geniş olmasıdır (Ceylan, 2007, s. 53).

Doğu'daki geniş bozkırlar, küçük insan birimleri arasındaki alışverişi mümkün kılacaktır. Halbuki Batı'daki sıkı ormanlar insanları birbirlerinden koparacaktır. Batı'da büyük işgallere karşı küçük birimler halinde saklanmak, korunmak ormanlar ve engebeler sebebiyle mümkündü. Doğu'da ise saldırılardan sıyrılmak geniş düzlükler yüzünden imkansızdı. Tek yol olarak işgale karşı hep birlikte direnmek kalıyordu. Bu yüzden ATÜT'ün temelini teşkil eden tarih başlangıcında görülen merkezi devletler, Doğu'da ortaya çıktılar (Sezer, 2011b).

Sezer'e göre herhangi bir tarihsel gerçekliğe denk gelmeyen ATÜT'e yüklenen pratikler, Doğu toplumlarının sorunlarına çözüm önerisi olamaz; ATÜT'ün kendi içerisinde kapalı köy ekonomisi sistemi gibi çelişkileri bulunmaktadır. ATÜT, Batı dışındaki toplumlara uyarlanmak istenen fakat o toplumların hiçbirinin doğuş ve gelişmelerini açıklayamayan bir modelden öteye gidememiştir (Sezer, 2017, s. 50-57). "Marx, ATÜT'ü özel mülkiyetin yokluğu ve başta sulama işleri olmak üzere büyük kamu işlerini düzenleyen ve bürokratik bir kast aracılığı ile bütün üretimi denetleyen ve ürünün büyük bir bölümüne el koyan güçlü bir merkezi devlet ile tanımlamaktadır" (Sezer, 2017, s. 53). Bu modelin de kabul edilemeyeceğini belirten Sezer'e göre Osmanlı, özellikle iktisadi alanlara karışmaktan kaçınmıştır (Köktürk, 2013, s. 79). Sezer, bütün bu toplum modellerinin Batı tarafından ortaya atıldığını vurgulayarak, Marx'ın ATÜT kavramının Türkiye'nin yapısını çözümleyebilecek bir düzeyde olmadığını ve bunun sadece tarihi yanlışlar barındırdığını belirtmiştir. Sezer'in kendi ifadesiyle (2017, s. 55); "herhangi bir Doğu toplumunu ATÜT olarak tanımlamakla ne içinde bulunduğu uygarlık düzeyine nasıl ulaştığını, ne de gelecekte hangi yönde ve ne tür bir gelişme göstereceğini daha iyi anlayabilmemiz imkânı olamamaktadır." Tahir de başlarda Marx'ın ATÜT kavramının Türkiye'nin yapısının anlaşılması açısından başvurulacak bir kavram olduğunu düşünmüş olmasına rağmen bunun bir reçete olarak algılanmaması gerektiğinin de altını çizmiştir (Kayalı, 2003, s. 39).

4. Sonuç

Sosyoloji Batı'da hem iç nedenlere hem de dış nedenlere bağlı olarak; yani hem Batı'nın kendi iç çekişmelerini kontrol edebilecek, bunları çözebilecek olması hem de Batı dışı yani Doğu toplumlarını da egemenliğine geçirme gibi amaçlarla başvurulan bir bilim olarak işlev görmüştür. Tarih boyunca Batı, ilişkilerini sürekli bir egemenlik ilişkisi üzerine kurmuştur ve bunun için de başvurulacak her yolu meşru görmüştür.

Sosyoloji, Batı'da ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra ülkemizde de yerini almaya başlamıştır fakat ülkemize girme nedeni; çökmeye doğru giden bir İmparatorluğu kurtarmaktır. Osmanlı, devrimlerin etkisinden sıyrılabilmiş bir Batı görünce, İmparatorluğu kurtarabilmek amacıyla kapılarını Batı'ya açmıştır. Önemli bir Türk sosyoloğu olan Sezer, Osmanlıda Batıcılışma hareketinin, devlet eliyle ve de belli bir siyasal tercih olarak başlatıldığını dile getirmiştir. Sezer, Tahir düşüncesini devam ettirecek bütün olayların "tarihi" bir okumayla ve de Doğu-Batı çatışması ekseninde incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Tahir gibi Sezer'de her toplumun kendine özgü bir tarihinin olduğu görüşündedir ve dünyayı Batı tarihine göre okumanın ve Batı tarihinin evrenselleştirilmesinin yanlışlığı üzerinde ısrarcı davranmıştır. Çünkü onlara göre her toplumun kendine özgü bir toplumsal dokusu, tarihi, habitusu ve içinde yaşamış olduğu bir alanı bulunmaktadır. Yani toplumlar arasında bulunan tarihsel farklılıklardır. Tahir ve Sezer'in eleştirdikleri nokta, dünyayı Batı merkezci bir okumaya tabi tutarak, farklı toplumlara Batı'nın sunmuş olduğu reçeteleri uygulama arayışlarında olan düşünceler ve bu düşüncelerin sahipleridir. Sezer, Doğu toplumları açısından Osmanlı toplumunun önemine vurgu yaparak aynı zamanda bir zamanlar Osmanlı'nın Doğu'nun sesi konumunda iken günümüzde kendisini Batının oryantalist, sömürgeci ve de evrenselci kollarına bırakmasını da eleştirmektedir.

Sezer çalışmalarında yerli bir Türk sosyolojisinin imkanının ve diğer tüm sorunların da Doğu-Batı çatışması ekseninde incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat bunu yaparken de oryantalist bir bakış açısıyla yani Batı kalıplarıyla açıklanan ya da tanımlanan bir Doğu'yu değil, aksine Batı karşısında bir güç olarak durabilecek/durması gereken ve kendi tarihi gerçekliğinin ve de zenginliğinin farkında olan bir Doğu'nun ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü daha önce de ifade edildiği üzere Sezer'in sosyolojisi tamamen Batı'dan soyutlanmış bir sosyoloji anlayışı değildir. Sezer sosyolojisi, Batı ile hesaplaşmaya ve kendi sözümüzü söylemeyi amaçlayan bir sosyoloji anlayışındadır.

Kaynaklar

- Atalay, E.A. ve Gedik, E. (2024). Kemal Tahir Romanlarında Tarih Yazımı ve Kimlik. *Sosyologca*, (27), 147-160.
- Aydemir, C. ve Genç, S. A. (2011). Orta Çağın Sosyoekonomik Düzeni: Feodalizm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (36), 226-241.
- Bektaş, O. (2006). *Türk Toplum Yapısını Anlamaya ve Açıklamaya Çalışan Sosyolog: Baykan Sezer*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ceylan, M. C. (2007). *Türk Sosyolojisinde Yerelci Yaklaşımlar: Baykan Sezer Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağan, K. (2007). Türk Sosyolojisi ve Baykan Sezer. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 69-86.
- İskender, Ş. Ç. (2003). *Baykan Sezer'de Doğu-Batı Anlayışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaçmazoğlu, H. C. (2003). Kemal Tahir ve Osmanlı. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.), *Kemal Tahir'in 30. Yıl Dönümü Anısına* içinde (s. 96-102). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Karakas, M. (2015). Modernlik Küreselleşme ve Türkiye'nin Kimlikler Evreni. İstanbul: Küre Yayınları.
- Kayalı, K. (2003). Kemal Tahir'in Entelektüel Kimliği. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.), *Kemal Tahir'in 30. Yıl Dönümü Anısına* içinde (s. 32-40). İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Kayalı, K. (2017). Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kızılcılık, S. (2003). Kemal Tahir'in Türk Sosyolojisindeki Yeri ve Önemi. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (Ed.), *Kemal Tahir'in 30. Yıl Dönümü Anısına* içinde (s. 103-125). İstanbul: Kızılelma
- Kızılcılık, S. (2008). Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koyuncu, A. A. ve Bozkurt, R. (2019). Yerli Sosyolojinin İmkânı Olarak Baykan Sezer. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (4), 93-100.
- Köktürk, G. V. (2013). Baykan Sezer'de doğu-batı sorunu. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Sezer, B. (1991a). Türk Sosyolojisinin Önündeki Sorunlar. İsmail Coşkun (Ed.). *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji* içinde (s.7-12). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Sezer, B. (1991b). 75. Yıl Açılış Konuşması. İsmail Coşkun (Ed.). *75. Yılında Türkiye'de Sosyoloji* içinde (s. 25-27). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Sezer, B. (2004). Doğu-Batı Ayrımı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 2, 37-44.
- Sezer, B. (2006). Sosyolojinin Ana Başlıkları. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Sezer, B. (2011a). Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı. İstanbul: Kitabevi.
- Sezer, B. (2011b). Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları. İstanbul: Kitabevi.

Sezer, B. (2017). *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*. İstanbul: Doğu Kitabevi.

Tahir, K. (1989). *Notlar/Sanat ve Edebiyat 2*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Extended Abstract

Although sociology is a science that emerged in the West to find solutions to the problems that arose with important events such as the French Revolution and the Industrial Revolution, it started to enter our country shortly after its emergence in the West. But the reason for entering our country was to save an empire that was on the verge of collapse. When the Ottoman Empire saw a West that was free from the influence of revolutions, it opened its doors to the West in order to save the Empire. Therefore, opening the doors to the West brought along debates on concepts such as westernization. At this point, Baykan Sezer, an important name in Turkish sociology, appears before us. Kemal Tahir's works have been influential in shaping Sezer's thoughts. Like Tahir, Sezer is of the opinion that every society has its own unique history and insisted on the fallacy of reading the world according to western history and the universalization of western history. The main reason for this is that each society has a distinct and unique social fabric, a history, a habitus and a space in which it lives. In other words, there is a tissue mismatch between societies. What Tahir and Sezer criticize are the ideas and their authors who seek to apply the prescriptions offered by the West to different societies by subjecting the world to a western-centered reading. Sezer emphasizes the importance of Ottoman society for eastern societies and criticizes the fact that while the Ottoman Empire was once the voice of the East, today it has abandoned itself to the orientalist, colonialist and universalist arms of the West.

Sezer stated that the westernization movement in the Ottoman Empire was initiated by the state and as a political choice. Sezer, whose views are parallel to those of Kemal Tahir, has also attached particular importance to the relationship between sociology and history. Sezer argues that a sociology without history cannot be done and that all problems, including Turkish Sociology, can only be better solved if they are analyzed from a historical framework on the axis of the East-West conflict. In almost all of his works, Sezer has emphasized that the West should be studied within its own historical formation, and the East within its own historical formation, without eastern sentimentality and without western hostility as the most important starting point or prescription. Sezer states that only in this way can an "indigenous sociology" be formed in the light of our own values and problems and only in this way can we find solutions to our problems. According to Sezer, the West has always made a distinction between itself and societies outside of itself, and defines them in a derogatory manner with orientalist perspectives (concepts) such as "barbarian" or "underdeveloped". When the West gained sovereignty, it turned to concepts that would compel them to 'be western' as a way of establishing relations with societies other than its own. In doing so, it started by accepting that the only way to become a better society is through modernization models that involve the acceptance of western values. Within these models, many things that were important for eastern societies were seen as important problems to be solved in order to become a better society or to become westernized. For example, new problems such as the eastern problem, the village problem and the development problem were introduced as a way to overcome them. According to Sezer, these are problems posed by the West for the East and we need to take these realities into consideration when reading East-West. Because Sezer states that the main reason why the west sees eastern societies as the other is that the west tries to justify its project of exploiting eastern societies. In other words, Sezer argues that the West has come up with such concepts and problems in order to intervene in societies other than its own.

To summarize; Sezer's sociology is not an understanding of sociology that is completely isolated from the West. Sezer's sociology is an understanding of sociology that aims to come to terms with the West and to have our own say. Sezer insists that imitating the West causes new problems to arise in society instead of providing solutions to our problems. Therefore, Sezer states that there are differences between societies in various aspects and opposes the universalization of western history or concepts. Sezer's main criticism is the attempt to universalize western history for all societies. However, the fate of any society should not be shaped by the history of western society. For example, the periods conceptualized as the early, middle and new ages contain contents specific to western history. These eras and their contents have no equivalent in eastern societies. Because they

are intrinsic to the West and we need to act with this awareness and go down to our own historical and social codes.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

“Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.”

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

“Makale tek yazarlıdır.”

Destek Beyanı

“Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.”

Çıkar Çatışması

“Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.”